დავით გურამიშვილის განათლების ელემენტები

აკადემიკოსი ა. ყაბულიძე

150 წელიწადი გავიდა მას შემდეგ, რაც ამ დროს ჩვენთვის შორეულსა და უცხო უკრაინაში სამუდამოდ დაბეჭა თეალები ქართული პოეზიის ერთ-ერთმა საუკეთესო წარმომადგენელმა — დავით გურამიშვილმა. ტრაგიკული იყო ბედი ამ ადამიანისა, ბევრი მწარე ცრემლი აღვრეენინა მას „დაუნდობელმა წუთისოფელმა". მიწაზე სამშობლოს აფორიაქებისა და ბრეგადარეულა, რამაც მას დაღესტნის ხრეოკებში ტყვედ ამოაყოფინა თავი, გადაბეჭეული უცხო თემსა და ხალხში, რომლის არც ენა იცოდა და არც ზნეჩვეულებანი, მოშორებული დედის რძესაგით ტკბილ სამშობლოს და ყველაფერს, რაც ძვირფასია ადამიანისათვის, ეს სამოცი წლის განმავლობაში, მისი სიტყვებით რომ ვთქვათ, ლუკმა პურისათვის სხვას „მუხლთა მოკუნტობდა". შოშმალეული წარსული, უნუგეშო აწყო ულმობელად ულრღნიდა გულს უთესლტომოდ გარდამავალ პოეტს. ყველაფერი სტანჯავდა მას, მაგრამ ყველაზე მეტად ის გარემოება აწუხებდა, რომ „არ იყო სწავლული კარგთ ნაზარდი", რომ „ძლიეს უსწავლია ა-ბან-გან-დონი". „ჩემსა ყრმობაში", ამბობს ის,

„სდგ ბარს მტრად ყოფდ
ფერეკ-ყინაღლაში,
ბით ალო სწავლა
ბეგეში, ღეგო, დიდოს
წიგნნი წარტყვენნა.
დარჩნენ უმეცნი ბერ-ხეცები,
ბეგი ბრძოს ყრმანი
უსწორალ-ფეცები.
მე ამად შეწყობით,
ბარჩეკით, ბეტყობით
ვამბობ ვერანა."

ცოდნას, სწავლა-განათლებას ის, როგორც ცნობილია, ყოველგვარ სიმდიდრეზე მაღლა აყენებდა; ცოდნა-განათლების უქონლობა მას კერძო ადამიანისა და მთელი ერის უბედურების მთავარ მიზეზად მიაჩნდა.

თვით დ. გურამიშვილი საეკეთესო მაჩვენებელია იმისა, თუ რა შეუძლიან მონდომებულ ადამიანს გაიკეთოს არასელსაყრელ პირობებშიც სწავლისა და ცოდნის შესაძენად. „დავითიანის" მიხედვით, რომელიც საეკეთესო და ერთადერთი წყაროა მისი ფიზიანმოის გასათვალისწინებლად, დ. გურამიშვილი არც ისე უსწავლელ და გაუნათლებელ კაცად გვეჩვენება, როგორც ის თვითონ გვიხატავს თავის თავს.

დ. გურამიშვილის განათლების მთავარი ელემენტი იყო ქრისტიანული რელიგია, რომელიც ჭარბად ასაზრდოებდა მის ასკეტიკურ-მისტიკურ სულისკვეთებას და მსოფლმხედველობას. რელიგიური ცოდნის საფუძველზე მას შეეძლო ამეული რიგი დებულებები, მაგალითად, შეხედულება სწავლა-ცოდნისა და სიბრძნის ხასიათისა და მნიშვნელობის შესახებ, ავრეთვე პედაგოგიური პრინციპები დასაწყისს ღებულობენ ბიბლიურ წაგნებში, როგორიცაა „იგავნი სოლომონისნი" (III, 13-18, IV, 5-13, VIII, 11, 18, 19, XIII, 25, XV, 20, XVI, 16, XVII, 25, XIX, 1, 18, XXIII, 13-14, XXIX, 15, 17) და „სიბრძნე ისო ზირაქისა" (VI, 18-22, XVI, 4). აქედანაა ნასესხები სალებავები ლამაზი, მაგრამ ანჩხლი, ბორბალი და ქმრის მოდალატე ცოლის სურათის მოსახაზავად, ერთის მხრივ, და კეთილი, იდეალური, თუმცა „პირად ნასი" მეუღლე-დისასახლისისა იგავნი: (V, 18-20, VI, 24-32, VII, 13-20, XXI, 10-31, ის. ზირაქი: XXV, 18-29, XXVI, 1-27), მეორეს მხრით.

მეორე ელემენტი პოეტის განათლებისა არის ფილოსოფია, რომელსაც ის ეცნობოდა ქართულსა და რუსულ შრომებში. ერთ ადგილას პოეტი იგონებს ეპიკურს:

„ფილოსოფოსი ეპიკურ ბეოწეყ�,
ამან ბეკერდეს:
ეკაბულობის ბყოფელი
ბროდეს ბიდარიბ-ეგბ,
თუ კაცი ნდობას მიპყვების,
მიდიეს, არ ბიდიდრდება,
როცა ბატარას ეშოენს,
ბერმე დიდ ბიეკდება."

„ქაცია მწყემსში" მამა უმარტავს შვილს, თუ რა არის „ბედი". პოეტი, რომელსაც „ბედი" არა სწამს, ამბობს:

„შემთხვევთი არს და არა ბედი,
წყნარად ბაგალ, ვინ ბორბედი
რომ წანაწყდეს ლოდსა, ვინ ოქროს ზოდსა
ეეცრად კაცი."

როგორც ეს შეხედულება, ისე მისი დასაბუთება პოეტს ამოღებული აქვს ნემესიოს ემესელის თხზულებიდან „ბუნებისათვის კაცისა". ნემესიოსის აზრით, „ბედი" არის „იშვითი" და „მოულოდებელი" შემთხვევა. ასე, მაგალითად, კაცი სთხრის ორმოს და წააწყდა საუნჯეს, ეს არის მოულოდნელი შემთხვევა, რადგან არც ის, ვინც ორმოს სთხრიდა, ფიქრობდა, რომ საუნჯეს იპოვნიდა, არც ის, ვინც საუნჯეს ეწყალოდა მიწაში, ირჯებოდა იმისათვის, რომ ის სხვას ვისმე ეპოვნა (ს. გორგაძის გამოცემა, გვ. 151-152). თავისი აზრის სალუსტრაციოდ ნემესიოსი ლაპარაკობს შემთხვევით ნაპოვნ საუნჯეზე, ხოლო დ. გურამიშვილი კაცზე, რომელიც შემთხვევით ოქროს ზოდს წააწყდა.

საყურადღებოა, რომ დ. გურამიშვილს შეთვისებული ჰქონია ბუნებისმეტყველების ელემენტებიც. ყოველ შემთხვევაში მას სცოდნია ქართა სხვადასხვა სახე. ასე „ბაცია მწყემსის" შესავალში, სადაც აწერილია „ზამთარ-ზაფხულისა და ქარების ბრძოლა", მას ჩამოთვლილი: ეკროსი, კეკია, ლიფსი, ზეფიროსი, ფენენეკი, ბორეა, ნოტოსი, არგესტი, ალილი, ერლასტი, ფრასკე, ლიეონტოს, ეპილიოტი. შესაძლებელია, მან ეს სახელები საბას „ლექსიკონიდანაც" შეითვისა, მაგრამ აღნიშნვნა მათი თვისებებისა რადაც სხვა საბუნებისმეტყველო წყაროდან უნდა იყოს ამოღებული.

არანაკლებ საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ დ. გურამიშვილს მიერ გამოგონებული მანქანები — „წყლის ასამაღლებელი" და „წისქვილი", — გვითვალისწინებენ მის ალღოს მექანიკის დარგშიაც. მანქანების ნახაზები მას საკუთარი ხელით დაუშვადებია: „სხვას ვერვის ვანდე მოუპარლობის მიზეზითო", ამბობს ის. პირველი მანქანის დანიშნულებას, უკრაინის ღრმად ნაგარდნილი და მდორე მდინარეებიდან წყალი ამოსწოს ზევით საირიგაციო მიზნებისათვის. მეორე მანქანა მიზნად ისახავს — შექმნას ისეთი წისქვილი, რომელიც ადამიანს გაანთავისუფლებს ქარისა და წყლის ბუნებრივი კაპრიზებისაგან. თავის მიერ გამოგონებულ მანქანებისაგან დ. გურამიშვილი დიდ სახალხო-სამეურნეო შედეგებს ველოდა, მაგრამ ვაი რომ საშუალება არ მოეპოვება მათი რეალიზაციისა!

საჭიროა, ჩვენმა სპეციალისტებმა ყურადღება მიაქციონ ამ გამოგონებას, შეისწავლონ — რა პრინციპებზეა იგი აგებული, ორიგინალურია თუ არა ეს პრინციპები, რა ადგილი შეიძლება დაიკავოს ამ გამოგონებამ ამ დროინდელ ტექნიკაში.

დასასრულ, დ. გურამიშვილის განათლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტი იყო ლიტერატურა. მშობლიური ლიტერატურის წარმომადგენელს ის კარგად იცნობდა და ჯეროვნადაც აფასებდა. ტყუილად ხომ არ ამბობს ჩვენი პოეტი:

„ბეოდ ბდერს, ბედე ბეეროს,
არჩიდ ბოსლიანს ბმერენა,
ბედე ვიბარ და იაკობ
ბაბლი ბალ ბიტყბარეს;
ბეკობეგ, ნოდან, ოთარი,
ინანა ბანს ეეგბენა,
ბრეგენენ ყარან და ბანეკა,
ბე ბსურან ბალი ყეროენა."

ქართულის გარდა საკმაოდ იცნობდა იმდროინდელ რუსულ ლიტერატურასაც. „დავითიანი", რამდენადაც იმაში ჭარბადაა მოცემული პროტესტაციული, ყოველდღიური ცხოვრებაში გამოსადეგი დარიგებანი, განსაკუთრებით კი საოჯახო, ყოფა-ცხოვრებითი ხასიათისა, ენათესაობა ლიტერატურის იმ ჟანრს, რომელსაც ეწოდება „დარიგება მამისა შვილისადმი", უფრო კი „მეოჯახეობა", კლასიკური ტერმინოლოგიით „oeconomicus" რუსულად „Домострой" ანუ ამგვარი ჟანრის ლიტერატურა' საამოდ დდარია, მას ჩვენ ვხვდებით ჩვენს წელთაღრიცხვამდე ანტიკურ ქვეყნებში (ქსენოფონტის შრომა), შემდეგ საშუალ საუკუნეების ევროპაში. მოეპოვება ის რუსებსაც, მაგალითად, „Поучение Владимира Мономаха", „Домострой Сильвестра" და სხვ. ქრისტიან ერთა ამ ჟანრის ლიტერატურას ბიბლია უდევს საფუძვლად, განსაკუთრებით სოლომონისა და ისო ზირაქის წიგნები. გურამიშვილს „მეოჯახეობის" თეორიაც უმთავრესად ამავე წყაროდან მომდინარეობს, თუმცა, ეჭვი არაა, ჩვენი პოეტი რუსულ **domostroi**-ს ან და მის მსგავს შრომებსაც იცნობდა.

ასეთია ელემენტები დ. გურამიშვილის განათლებისა. პოეტს არ მიაჩნდა საკმაოდ ეს განათლება. მიუხედავად ამისა, გურამიშვილს მნიშვნელოვანი ადგილი შეუძია დაიკავოს ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების განვითარების ისტორიაში.

დ. გურამიშვილი თავდადებული დამცველი და მქადაგებელია მთლიანი საქართველოს იდეისა, აბსოლუტისტური ხელისუფლებისა. ამასთან ერთად შეურიგებელი მტერია იმდროინდელ საზოგადოებაში გამეფებული გონებრივი და მორალური დაცემულობისა; ის ნამდვილი პატრიოტია, რომელსაც მწვავედ შესტკივა გული სამშობლო ქვეყნის საკეთილო მდგომარეობისათვის, რომელიც ეძებს გზებს ამ მდგომარეობიდან გამოსასვლელად. ეს იდეები, მათი გამოსარჩლება უთუოდ პროგრესიული მოვლენა იყო ბნელეთით მოცულ ეპოქაში, განსაკუთრებით იდეია სიბრძნის, ცოდნის და სწავლა - განათლების აუცილებლობისა და მნიშვნელობისა, რომელიც მთავარი მოტივი გურამიშვილის შემოქმედებისა. რა ვუყოთ, რომ მისი პედაგოგიური სისტემა მაინცდამაინც შორს კერ წასულა შემდეგი დებულებიდან:

„ეე ბეზნელეულის სწავლაზე
ყრმას ეკეულ ცემნი ბოველ
ბენ ბეკეტბის რად ანა
ძე ეროენენ ბასაყკალიდან?"

ამას უკარნახებდა მას, და არა მარტო მას, არამედ მთელს მაშინდელ აღმოსავლეთის საქრისტიანოს, ბიბლიის შემდეგი დებულებანი: „ვინც კვერთხს ერიდება, მას სძულს თავისი შვილი, ხოლო რომელსაც უყვარს ის, ადრე მოდგინედ სცემს მას" (იგავნი, XIII, 25); „ნუ დაუტევებ ყრმას უსწავლელად, უკეთუ კვერთხითა სცე მას, არ მოკვდეს მისგან, რამეთუ შენ სცე მას კვერთხითა, ხოლო სული მისი იხსნა სიკვდილისაგან" (იგავნი, XXIII, 13-14) ამ დებულებას სხვადასხვა ვარიაციით ყველა ქრისტიანი ერნი: ბერძენნი ბერენ. ნუ დაგვაგვიწყდება, მაინც შემდეგი გარემოება: ბ[illegible]ვითის თანამედროვის, ცნობილი რუსი „ბ მწერალი ფონ ვიზინის (1745-1792 წ.) პიტროფანუშკა „недоросль"-ში ეარეკეული ფრანსათვის დამაკერძებელი საბუთია, „ბიან უარეყოფს სწავლასა და განათლების საჭიროებას და პირზე დორბლმორეული ეძახის: „не хочу учиться, а хочу жениться!". ახლა ეკრი დაუგდეთ დ. გურამიშვილის ტლეტბაეს, მწყემსს: იგი მამას სთხოვს — გაიცნოს გარდასული დროთა ამბები და გაათვითცნობიეროს ის; „მამა უარს ეუბნება, რადგან ასეთი თხრობა ეკრრწილს მოგაცდენსო". ბოლოტყვინი შვილი ეუბნება მას:

„მამავ, მოიეფი ქორწინებასა,
თუ კი მაკმაყლეთ რასმე მენბასა
რას ვაკნეკ ცოლს ბოველს,
ბრიყვს ფამეინოდეს თავს
სწორ-ამბანაგნი."

ეს გარემოება გურამიშვილისა და მისი მწყემსის სასარგებლოდ ლაპარაკობს.

150 წელმა განვლო მას შემდეგ, რაც ბრძნახული ქართველი პოეტი გულში ჩაიკრა უკრაინის პოხიერმა მიწამ. რა იცოდა საფლავში სვენდა ჩამავალმა მხცოვანმა მგზავანმა, რომ ის გახდებოდა წინამორბედი იმ ძმობა - კავშირისა და კულტურული ურთიერთობისა, რომელიც დღეს, ლენინისა და სტალინის ნაციონალური პოლიტიკის საფუძველზე, დამყარებულია უკრაინასა და საქართველოსა, და საერთოდ საბჭოთა კავშირის ხალხებს შორის! ამ ურთიერთობის გამოხატველია ის გარემოება, რომ უკრაინის კეთილშობილმა ერმა ის სიყვარულისა და მზრუნველობის საგნად გაიხადა, ისევე, როგორც თავისი საკუთარი მგზანენი, იქამდის, რომ ეგი ზედ იყო დღეგანდელი დღე საქართველოსთან ერთად მასაც ხალვიმოდ აღენიშნა. კაცობრიობისა და კულტურის მტრებმა, ფერმანელმა ფაშისტებმა არ დაიცალეს ეს. ფაშისტთა ურდოები უკრაინის ხმიწა-წყალთან ერთად სტეპანინან და ბილწვავენ ჩვენი პოეტის წმიდა საფლავსაც, ისე, როგორც წაბილწეს მათ ოდესი ხალხის სიამაყის, უდიდესი მწერლის ლევ ტოლსტოის საფლავიც. „ბერძენ ნურეინ შეიყრის თავისის ნენით სნებანა", — ამბობდა ჩვენი პოეტი.

ჯერ კიდევ 1757 წელს გაერთიანებული რუსულ-უკრაინულ-ქართული ჯარმა, დავით გურამიშვილის უშუალო მონაწილეობით, როგორც თვით პოეტი ამბობდა, პრუსიის ან „ბრეესის კოროლს შეურყია ტაბტის სვეტი". მალე, ძალიან მალე დადგება ის ბედნიერი დღე, როდესაც გაერთიანებული საბჭოთა ხალხების ძლევამოსილი არმია, წითელ არმია, რომელიც შესდგება რუსებისაგან, უკრაინელებისაგან, ქართველებისაგან და სხვებისაგან, არა თუ შეარყევს ბრუსიელ გერმანელი ფაშიზმის სვეტს, არამედ საბოლოოდ დამსხვრევს მას. მაშინ ჩვენ — უკრაინელები, ქართველები, საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხები ერთად ჩაეცინებიან განსვენებულ მგზავსს საფლავში: „გუმარჯოს საქართველოს", რომელმაც გზა და ბაძეგ გაწოვა შენ, „Хай живе Украина" რომელმაც შეგიტანა და საუკუნოდ განგისვენა შენ!

საredაქციო კოლეგია:
ნიკალი ალაფაძე, შალვა ბერიანი, ალექსანდრ ბეთელიანი, ბეროლ ბეთელიანი, ბეროლ ბალანოვიანი, შალვა ბალიანი, ბანო ფულეიანი.